

Волкова В.В., Волкова Н.І.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовані показники розвитку страхового ринку України. Обґрунтована сутність ринку страхування життя. Відображено рейтинг вітчизняних компаній зі страхування життя в поточному році. Проаналізовано показники розвитку вітчизняного та світових ринків страхування життя. Виділено чинники, що стримують розвиток ринку страхування життя в Україні. Розглянуто Стратегію розвитку страхового ринку в Україні в 2012-2020 рр. Запропоновано напрями удосконалення функціонування ринку страхування життя.

Ключові слова: *страховий ринок, страхування життя, страхова компанія, страхові премії, страхові виплати, страхові резерви, інтеграція.*

Волкова В.В., Волкова Н.И.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ДАЛЬНЕЙШИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА СТРАХОВАНИЯ ЖИЗНИ В УКРАИНЕ

В статье проанализованы показатели развития страхового рынка Украины. Обоснована сущность рынка страхования жизни. Отражен рейтинг отечественных компаний по страхованию жизни в текущем году. Проанализированы показатели развития отечественного и мировых рынков страхования жизни. Выделены факторы, которые сдерживают развитие рынка страхования в Украине. Рассмотрена Стратегия развития страхового рынка в Украине в 2012-2020 гг. Предложены направления усовершенствования функционирования рынка страхования жизни.

Ключевые слова: *страховой рынок, страхование жизни, страховая компания, страховые премии, страховые выплаты, страховые резервы, интеграция.*

***CURRENT STATE AND FURTHER PROSPECTS OF DEVELOPMENT
OF THE MARKET OF LIFE INSURANCE IN UKRAINE***

In article the indicators of development of the insurance market of Ukraine are analyzed . The essence of the market of life insurance is proved. The rating of the domestic companies on life insurance in the current year is reflected. Indicators of development domestic and the world markets of life insurance are analyzed. Factors which constrain development of the market of insurance in Ukraine are allocated. Strategy of development of the insurance market in Ukraine in 2012-2020 is considered. The directions of improvement of functioning of the market of life insurance are offered.

Keywords: *insurance market, life insurance, insurance company, insurance premiums, insurance payments, insurance reserves, integration.*

Постановка проблеми. Становлення й подальший розвиток ринкової економіки зумовлюють необхідність формування страхового ринку, який частіше за все визначається як особлива сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється їх купівля-продаж, встановлюється ціна на даний товар (страховий захист). Страховий ринок – це особливе соціально-економічне середовище, певна сфера економічних відносин, в якому об’єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формуються попит і пропозиція на нього [1].

Страховий ринок України почав формуватися на початку 90-х років 20 століття. На даний момент свого розвитку він пройшов три етапи:

- ✓ перший етап (1990 – 1993 р. р.) характеризується фактичною відсутністю страхового законодавства;
- ✓ другий етап (1994 – 1996 р. р.) отримав назву «декретного розвитку», коли розвиток ринку регулювався Декретом Кабінету Міністрів України «Про страхування» від 10.05.1993 року;

✓ третій етап, що розпочався у 1997 році і триває й досі, відзначився тим, що ринко регулюється Законом України «Про страхування» від 07.03.1996 р.

Сучасний страховий ринок України формується в умовах поступового зменшення базових макроекономічних показників, зокрема спадання валового внутрішнього продукту, високі темпи інфляції, нестабільність національної валюти, що не дає змогу забезпечити динамічний його розвиток. Крім цього існують й інші чинники, які впливають на розвиток національного страхового ринку, наприклад, зміни у рівні доходів населення, коливання кількості прибуткових підприємств, рівень співвідношення страхових платежів з відрахуванням платежів, переданих на перестраховання українським страховикам, і валового внутрішнього продукту, незначна клієнтська база страховиків, а також зосередження страхової діяльності переважно на майновому страхуванні юридичних осіб, інше. На жаль, на сьогодні ґрунтовному дослідженню ринку страхування життя присвячено досить мало праць вітчизняних науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значну увагу дослідженню особливостей функціонування ринку страхування життя присвячені праці таких вітчизняних вчених-економістів, як А.Г. Загородній, О.В. Орлова, С.С. Осадець, Т.В. Степанова та ін. [1-4]. Однак, подальшого дослідження потребують процеси удосконалення функціонування ринку страхування життя в Україні.

Мета статті. Метою статті є на основі аналізу динаміки страхового ринку України виділення напрямів удосконалення функціонування ринку страхування життя.

Виклад основного матеріалу. За період незалежності України, страховий ринок зазнав суттєвих змін: за 1990–2015 роки кількість страхових компаній зросла з 7 до 368 страховиків. Інформацію щодо кількості страховиків за останні роки наводимо в табл.1.

Кількість страхових компаній в Україні

Кількість страхових компаній	31.12.2013	31.12.2014	30.09.2015
Всього СК	407	382	368
СК «life»	62	57	50
СК «non-life»	345	325	318

Кількість страхових компаній (СК) станом на 30.09.2015 становила 368, у тому числі СК "life" – 50 компаній, СК "non-life" – 318 компаній, (станом на 30.09.2014 – 389 компаній, у тому числі СК "life" – 58 компаній, СК "non-life" – 331 компанія). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так за 9 місяців 2015 року порівняно з аналогічним періодом 2014 року, кількість компаній зменшилася на 21 СК [5]. Структура страхових компаній станом на 30.09.2015 р. наведена на рисунку 1.

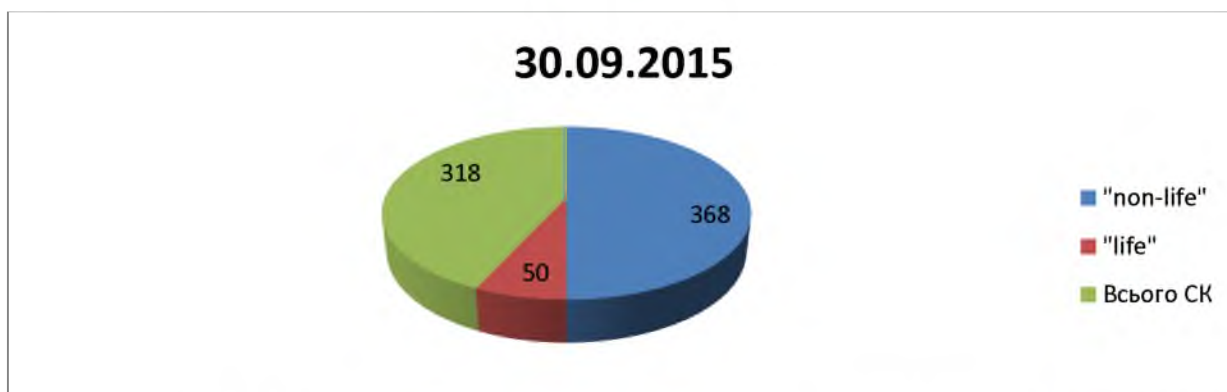

Рис. 1. Структура страхових компаній станом на 30.09.2015 р.

Крім того, наведемо концентрацію страхового ринку за надходженнями валових страхових премій станом на кінець досліджуваного періоду (табл. 2).

Можна констатувати, що незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 99,9% акумулюють 200 СК "non-Life" (62,9% всіх СК "non-Life") та 98,9% – 20 СК "Life" (40,0% всіх СК "Life"). По ринку страхування життя Індекс Герфіндаля – Гіршмана (ННІ) склав 1 017,68 (за 9 місяців 2014 року – 1 119,49), по ринку видів страхування інших, ніж страхування життя становив 227,99 (за 9 місяців 2014 року – 176,87).

Концентрація страхового ринку України за 9 місяців 2015 року [5]

Перші (Тор)	страхування «Life»		страхування «non-Life»		
	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %	Кількість СК, які більше 50% страхових премій отримали від перестраховальників
Тор 3	976,5	45,0	2708,3	13,4	3
Тор 10	1 323,4	88,0	7 615,9	37,7	4
Тор 20	1487,5	98,9	12 287,6	60,8	4
Тор 50	1503,3	100,0	17 271,3	85,4	8
Тор 100	X	X	19473,9	96,3	9
Тор 200	X	X	20189,5	99,9	12
Всього по ринку	1503,3	100,0	20 215,4	100,0	19

В цілому по страховому ринку індекс Герфіндала – Гіршмана склав 202,39 (за 9 місяців 2014 року – 155,80). Наведені дані свідчать, що за 9 місяців 2015 року значний рівень конкуренції (ННІ в 4 рази менше 1000) спостерігався на ринку видів страхування інших, ніж страхування життя, в той час як на ринку страхування життя наявна помірна монополізація.

Зупинимось детальніше на розвитку ринку страхування життя.

О.В. Орлова під страхуванням життя розуміє це підгалузь особистого страхування, в якій об'єктом страхових відносин можуть бути майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з дожиттям застрахованого до певного віку або строку, а також настання інших подій у житті застрахованого. Такі страхові відносини здійснюються на підставі добровільно укладеного договору між страховиком і страхувальником [2].

С.С. Осадець дотримується думки, що страхування життя передбачає відповідальність страхової компанії в разі смерті страхувальника (застрахованого) під час дії договору страхування або дожиття до певного обумовленого в договорі строку. [3].

А.Г. Загородній під страхування життя розуміє різновид особистого страхування, за якого страхова організація зобов'язується виплатити тверду

суму у разі дожиття страхувальника до певного віку чи його смерті упродовж дії договору страхування і має ряд деяких особливостей не властивих видам загального страхування [4].

Відповідно до Закону України «Про страхування» страхування життя - це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також якщо це передбачено договором страхування у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та/або досягнення застрахованою особою визначеного договором віку (згідно зі ст. 6 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування») [6].

В розвинутих країнах страхування життя виступає універсальним інструментом для вирішення багатьох соціальних проблем. Насамперед, це матеріальне забезпечення особи після досягнення пенсійного віку чи у випадку втрати дієздатності внаслідок нещасного випадку. В Україні страхування життя являє собою обов'язки страховика по страхових виплатах у випадках: дожиття до обумовленого в договорі терміну; забезпечення людини в старості або при втраті працездатності; смерті; забезпечення кредиту; накопичення коштів для оплати освіти дітей або для надання їм фінансової підтримки при досягненні ними повноліття.

Як показало дослідження лідерами на українському ринку страхування життя за рівнем страхових виплат в 2015 році виступають такі страховики (таблиця 3).

Найбільші грошові надходження від операційної діяльності страховик отримує у вигляді страхових премій за укладеними договорами страхування та перестраховання. Страхові премії виступають основним джерелом грошових надходжень страховика від його діяльності.

Рейтинг компаній по страхуванню життя за 9 місяців 2015 р. [7]

№	Страхова компанія	Страхові виплати, тис. грн.	Викупна сума, тис. грн.	Максимальна виплата, тис. грн.
1	PZU Україна	183700,2	16153,2	1029,0
2	Мет Лайф	33249,0	58610,0	935,0
3	ТАС	32842,0	47219,0	770,0
4	Аска-Життя	17233,0	1241,0	943,0
5	Ейгон Лайф Україна	10052,5	14221,4	1925,7
6	Уніка Життя	7618,0	12530,0	2592,0
7	ІНГО Україна Життя	5424,4	0,0	844,1
8	Теком-Життя	4320,6	816,5	187,8
9	Іллічівська	2706,4	3606,5	598,9
	Всього	297146,1	154397,6	2592,0

Страхова виплата — грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку. Динаміка страхових премій та виплат, отриманих та сплачених вітчизняними страховиками наведена на рисунку 2.

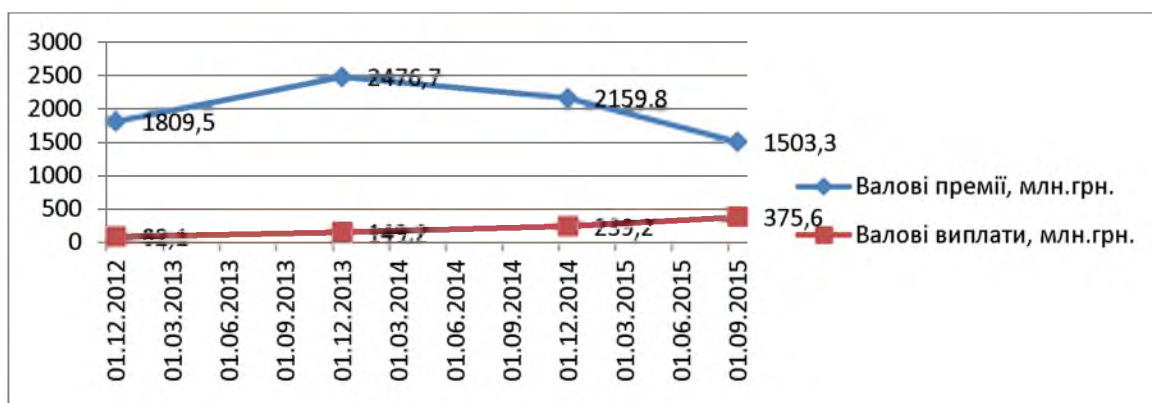

Рис. 2. Динаміка страхових премій та виплат, млн.грн [5]

Як видно з рисунку 2 з 31.12.1012 р. по 30.09. 2015 р. кількість отриманих страхових премій знизилась з 1809,5 млн. грн. до 1503,3 млн.грн. Зазначимо, що в структурі страхових премій, отриманих за 9 місяців 2015 р. 1 402,7 млн грн (або 93,3%) – що надійшли від фізичних осіб; 100,6 млн грн (або 6,7%) – що надійшли від юридичних осіб. Проте, кількість валових страхових виплат за цей період збільшилася з 82,1 млн.грн. до 375,6 млн.грн.

Як відомо, страховик створює певні резерви, що призначені забезпечити виконання зобов'язань страховика за майбутніми виплатами страхових сум і страхового відшкодування, підвищити надійність та платоспроможність страхової компанії. В Україні страховики зобов'язані створювати й вести облік таких резервів зі страхування життя: а) довгострокових зобов'язань (математичні резерви); б) належних виплат страхових сум.

Станом на 30.09.2015 величина зміни резервів із страхування життя становила 1 001,6 млн грн (рисунок 3 і 4), що на 17,7 млн грн більше у порівнянні з аналогічним періодом 2014 року.

Рис. 3. Структура резервів із страхування життя за 9 місяців 2014 р.

Основна частина величини зміни резервів зі страхування життя сформована за іншими договорами накопичувального страхування, а саме 976,8 млн грн. За іншими договорами страхування життя величина зміни резервів зі страхування життя становить -6,9 млн грн.

За підсумками 9 місяців 2015 року 16 СК "Life" отримали від'ємне значення приросту резервів із страхування життя на загальну суму 13,0 млн грн, що пов'язано з достроковим розірванням договорів страхування (за підсумками 9 місяців 2014 року від'ємне значення задекларували 11 СК "Life" на загальну суму 32,6 млн грн). Приріст резервів із страхування життя становив 1 014,6 млн грн. Найбільший приріст страхових резервів зі страхування життя (більше 100

млн грн) задекларовано трьома страховими компаніями "Life" у розмірах 416,2 млн грн, 220,8 млн грн та 119,0 млн грн (41,0%, 21,8% та 11,7% від загального приросту резервів відповідно) [5].

Рис. 3. Структура резервів із страхування життя за 9 місяців 2015 р.

Дослідження довело, що в 2014 р. на розвинутих світових ринках відбувалося збільшення окремих показників ринку страхування життя. Зокрема, страхові премії за 2014 р. зросли на 4,3 % у порівнянні з 2013 р. та становили 2655 млрд.долл. Зазначимо, що суттєве збільшення даного показника спостерігалось в країнах Західної Європи та Японії. В той час, відбулося зниження страхових премій на ринку страхування життя в країнах Північної Європи. Відносно страхових ринків, які ще розвиваються, страхові премії збільшилися лише Китаї. В інших країнах Центральної та Східної Європи спостерігалось зниження рівня страхових премій (табл. 4).

Таблиця 4

Темпи росту реальних страхових премій, 2014 р. [8]

Ринки	life	non-life	Загалом
Розвинуті ринки	3,8 %	1,8 %	2,9 %
Ринки, що розвиваються	6,9 %	8,0 %	7,4 %
Світовий ринок	4,3 %	2,9 %	3,7 %

Зазначимо, що європейська страхова галузь є найбільшою у світі, її питома вага на світовому ринку складає 33%, на країни Північної Америки припадає 30% світового страхового ринку, на країни Азії – 29%. Досліджуючи тенденції та фактори розвитку міжнародного страхового ринку, можна зазначити, що в найближчій перспективі слід очікувати подальше зростання зростання страхових премій та інвестицій, незважаючи на певний спад в умовах фінансової кризи. Причинами такого спаду можна вважати наступні чинники: нерівномірність розвитку страхових ринків та фінансова криза. У середньостроковій перспективі сукупний страховий портфель європейських страховиків буде зростати, компенсуючи втрати, які були понесені з 2008 року в результаті фінансової кризи [9].

Виділимо чинники, які стримують розвиток українського ринку страхування життя. Вважаємо, що ці чинники поділяються на зовнішні та внутрішні (рис. 4).

Огляд економічної літератури показав, що в Стратегії розвитку страхового ринку України в 2012–2020 роках занотована мета – відродження первинної ролі страхування як суспільно-корисної функції захисту майнових інтересів членів суспільства та держави на основі розбудови конкурентоспроможного, платоспроможного страхового ринку, з привабливим та широким асортиментом якісних страхових послуг, сучасними методами регулювання і нагляду із залученням інститутів саморегулювання. Основними завданнями та заходами щодо реалізації Стратегії є:

- оздоровлення страхового ринку та протистояння наслідкам кризових явищ в політично-економічному житті України;
 - розбудова ефективного, недискримінаційного державного нагляду; – впровадження реального захисту прав споживачів;
 - удосконалення системи управління ризиками в державі та суспільстві;
 - сприяння розвитку основних видів страхування;
 - інтеграція страхового ринку України до світового фінансового простору
- [10].

Чинники, які стримують розвиток ринку страхування життя

Рис. 4. Чинники, які стримують розвиток ринку страхування життя

Отже, враховуючи вищенаведені чинники та завдання розвитку вітчизняного страхового ринку зазначимо наступні напрями удосконалення функціонування ринку страхування життя в Україні:

1) з метою уникнення викривлень у розвитку ризикового страхування та стимулювання корпоративного страхування життя необхідним є удосконалення механізму оподаткування відповідних видів страхування;

2) враховуючи низький платоспроможний попит населення України доцільним є більш активне запровадження послуг з мікрострахування життя,

що дасть змогу страховикам розширити сегмент страхового ринку шляхом залучення споживачів із низькими доходами;

3) для удосконалення структури страхового ринку за спеціалізацією страхових компаній та для підвищення довіри споживачів страхових послуг до страховиків з довгострокового страхування життя необхідно створити систему гарантування виплат за страховими угодами у вказаній сфері. Реалізація даних пропозицій сприятиме виходу ринку страхування життя України на якісно новий рівень функціонування [11].

Висновки. Таким чином, стратегічний курс України на інтеграцію в європейське та світове співтовариство становиться вирішальним фактором економічних, політичних та соціальних перетворень в країні, у тому числі в питаннях розвитку страхування. В цих умовах державна політика розвитку ринку страхування життя повинна характеризуватись вдосконаленням нормативно-правового забезпечення, введенням нових видів страхування, впровадженням заходів, які сприяють підвищенню надійності роботи страхових компаній та страхових посередників.

Список використаних джерел

1. Степанова Т. В. Страхование право Украины : учебное пособие / Т. В. Степанова. – Одесса : Атлант, 2014. – 183 с.
2. Орлова О.В. Організація та перспективи розвитку страхування життя в Україні / О.В. Орлова // Вісник соціально-економічних досліджень . – 2013. - № 1(48). – с. 384-390.
3. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С.Осадець. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 599 с.
4. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Страхування: Термінологічний словник .- 2-е вид., випр,та доп. – Львів: Видавництво «Бескид Біт», 2002. – 104 с.
5. Страховий ринок України. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>

6. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 07.07.2005 р. № 2774 –VI.91. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

7. Рейтинг компаній по страхуванню життя за 9 місяців 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/ratings/life/15/9/6>.

8. Word insurance in 2014. – Access mode: http://www.tsb.org.tr/images/Documents/Raporlama/2015/sigma4_2015_en.pdf

9. Пікус Р. Досвід інвестиційної діяльності зарубіжних страхових компаній // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2014.- № 3(156). – С.6-11.

10. Сова О. Ю. Проблеми та перспективи розвитку страхового бізнесу в Україні // Наука й економіка. – 2015. - № 1(37). – с. 42-48.].

11. Шолойко А. Тенденції розвитку страхового ринку: вітчизняний та світовий аспекти // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2014.- № 3(156). – С.60-65.

Волкова Валерія Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Волкова Неля Іванівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.